

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

ПІДКОНКУРС "МЕМОРІАЛЬНИЙ ПАРК "БЕСОЙЛЕМ – ДІМ ВІЧНОСТІ"

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м.Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

ОРГАНІЗАТОРИ

ЛЬВІВСЬКА
МІСЬКА РАДА

Виконавчий комітет Львівської міської ради
Площа Ринок 1, м.Львів, Україна, 79006
Міський голова: Андрій Садовий
www.city-adm.lviv.ua

**Управління культури і туризму
департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради**
Площа Ринок 1, м.Львів, Україна, 79006
Начальник управління: Андрій Вороновський

**"Муніципальний розвиток та оновлення старої частини міста
Львова"**
Українсько-німецький проект Львівської міської ради та
Німецького товариства технічної співпраці ГмбХ (ГТЦ)
Вулиця Акад. Богомольця, 6, м. Львів, Україна, 79005
Керівник проекту: Іріс Гляйхманн
www.gtz.de

Центр міської історії Центрально-Східної Європи
Вулиця Акад. Богомольця, 6, м. Львів, Україна, 79005
Директор: Софія Дяк
www.lvivcenter.org

**Управління охорони історичного середовища
Львівської міської ради**
Вулиця Валова, 20, м.Львів, Україна, 79008
Начальник управління: Лілія Онищенко-Швець

Департамент містобудування Львівської міської ради
Площа Ринок 1, м.Львів, Україна, 79006
Директор департаменту: Андрій Павлів

**Львівська обласна організація
Національної спілки архітекторів України**
Вулиця Підвальна, 4, м.Львів, Україна, 79008
Голова – Олександр Ярема
www.nsau.org/orgs/lviv/

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Софія Дяк (відповідальний секретар конкурсу)
Центр міської історії Центрально-Східної Європи
Вул. Акад. Богомольця, 6, м. Львів, Україна, 79005

Тел. +38 032 2751734
Факс. +38 032 2751309
Електронна адреса:
competition@city-adm.lviv.ua

Офіційна веб-сторінка:
<http://www.city-adm.lviv.ua/archilviv>

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м.Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

ЗМІСТ

А / ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

- 4 Вступ: Про місто
- 5 Ідея конкурсу / Території
- 6 Терміни
- 7 Структура конкурсу / Оплата / Премії / Анонімність
- 8 Подання конкурсних проектів
- 9 Критерії оцінювання проектів / Журі

В / ПІДКОНКУРС "МЕМОРІАЛЬНИЙ ПАРК БЕСОЙЛЕМ – ДІМ ВІЧНОСТІ"

- 10 Територія
- 10 Завдання
- 11 Вимоги

С / ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

- 14 Історія території
 - 17 Історія міста
 - 19 Єрейська історія та спадщина Львова
-
- 21 Консультанти / Джерела

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

А – ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

ВСТУП: ПРО МІСТО

Львів, Lviv, Lwów, לובלין, Lemberg, Львов – це імена одного міста, де переплелися культури, мови та релігії Сходу і Заходу, де українська, польська, єврейська, німецька та інші громади вибудовували свої способи існування впродовж століть. Міський простір Львова найкраще ілюструє як різні громади докладалися до зростання і розвитку міста. У першій половині ХХ століття Львову довелося пережити дві війни, етнічні конфлікти, кілька кардинальних змін політичних режимів – і, нарешті, встановлення безпрецедентного соціалістично-комуністичного правління. Ці роки радикально змінили культурну розмаїтість міста. Єврейське населення було майже повністю винищене під час Голокосту у період німецько-нацистської окупації. Натомість після Другої світової війни більшість польських мешканців радянський уряд змусив покинути місто, значна частина українців була заслана на Сибір чи розстріляна НКВД. Фізична і культурна спадщина єврейської громади, значною мірою зруйнована під час Голокосту, у повоєнному Львові доволі довго нехтувалася.

Після війни міський простір Львова став плацдармом для офіційних стратегій, які своєю метою проголошували інтеграцію міста у систему нових символів, які б виражали національну й політичну належність до Радянської України. Коли комуністична система зазнала колапсу, зникли принаймні формальні, зовнішні обмеження, які окреслювали форму пам'яті і саму пам'ять про місто довоєнне і місто повоєнне. Це відкрило можливості для переоцінки і публічного увіковічення тих подій, які у радянський період перебували під табу або піддавалися суворій цензурі і спотворювалися. Зараз Львів є найбільшим містом Західної України поблизу східного кордону Європейського Союзу, а також містом з особливо складною історією та розмаїтою культурною спадщиною, яке зіткнулося з викликом осмислення свого минулого. Ця ініціатива є частиною цього процесу.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

ІДЕЯ КОНКУРСУ / ТЕРИТОРІЇ

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові, охоплює три вільні ділянки міста, які пов'язані з життям єврейської спільноти до Другої світової війни та з її винищенням під час нацистської окупації Львова. Для кожної ділянки характерні власні особливості конкурсної програми. Учасникам конкурсу пропонується три окремі завдання для цих трьох ділянок. Їх можна розглядати або окремо, або комплексно, з концептуальним пов'язанням двох чи трьох цих ділянок в одне ціле.

Головною метою конкурсу є звернення уваги на багатоетнічне минуле Львова та збереження його багатокультурної спадщини. Конкурс має два основних взаємопов'язаних завдання. Перше з них – забезпечити пошук найкращих рішень з облаштування територій, охоплених конкурсом, з метою покращання умов життя для мешканців та гостей м. Львова. Інше завдання полягає у тому, щоб звернути увагу на усвідомлення багатоетнічного минулого Львова за допомогою нового відкриття та показу єврейської спадщини міста.

Результатом конкурсу має бути розробка архітектурних, ландшафтних та дизайнерських рішень з облаштування трьох ділянок, охоплених конкурсом. Конкурсні проекти повинні підкреслювати унікальну історію м. Львова, водночас виходити за межі типових стереотипів. Проекти мають показати минуле кожного місця, допомогти сучасним львів'янам пізнати історію колишніх мешканців міста, інтегрувати їх у сучасний міський контекст для покращення умов життя у місті.

Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

- Частина території колишнього єврейського кладовища біля пологового стаціонару на вул. Раппапорта.

Підконкурс "Площа синагог"

- Територія, на якій колись розташовувались три важливі для релігійного та суспільного життя єврейської громади будівлі: Велика міська синагога, Синагога Турей Захав (знана також як "Золота Роза"), Дім навчання Бейт гаМідраш.

Підконкурс "Меморіальний парк "Янівський концтабір"

- Частина території колишнього Янівського концентраційного табору на сучасній вулиці Винниця.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м.Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

ТЕРМІНИ

6 серпня 2010 року
Оголошення конкурсу

Від 1 вересня 2010 року
Учасники можуть завантажити усі матеріали конкурсу на сайті
<http://www.city-adm.lviv.ua/archilviv>

До 15 жовтня 2010 року
Запитання щодо конкурсу можуть бути надіслані до організаторів
на електронну адресу: competition@city-adm.lviv.ua

Прохання у темі повідомлення зазначити:
"Besoylem Memorial Park Questions" або
"Питання про Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

До пізніше 1 листопада 2010 року
Відповіді на усі одержані запитання будуть розміщені на:
<http://www.city-adm.lviv.ua/archilviv>

До 10 листопада 2010 року
Про намір взяти участь у конкурсі слід повідомити організаторів, виславши відповідне повідомлення на електронну скриньку competition@city-adm.lviv.ua
або факсом 38 032 2751309

До 1 грудня 2010 року (не пізніше ніж о 18:00 год. Київського часу)
Термін прийому конкурсних проектів
Проекти повинні бути одержані організаторами

Конкурсні проекти надсилаються організатору конкурсу у
заклеєних пакетах з написом
"Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності".

Адреса одержання пакетів:
Центр міської історії Центрально-Східної Європи
Вул. Акад. Богомольця, 6, м. Львів, Україна, 79005

Про своєчасну доставку проектів дбають учасники.

3 8 грудня 2010 року
Виставка конкурсних проектів

13-15 грудня 2010 року
Засідання журі та оголошення результатів

15 грудня 2010
Оголошення результатів

16 грудня 2010
Оприлюднення результатів на <http://www.city-adm.lviv.ua/archilviv>

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

СТРУКТУРА КОНКУРСУ / ПРЕМІЇ / ОПЛАТИ / АНОНІМНІСТЬ

Вид конкурсу: міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів, який проводиться в один тур. До участі у конкурсі запрошуються: професійні архітектори, скульптори, дизайнери, архітектори ландшафту, спеціалісти з містобудівного проектування, студенти архітектурних і мистецьких шкіл одноосібно чи у складі авторських колективів. Учасниками конкурсів не можуть бути члени журі, відповідальний секретар конкурсу, їхні близькі родичі, особи, які готували конкурсну документацію, а також особи, які безпосередньо пов'язані з членами журі виконанням трудових обов'язків.

Учасникам конкурсу пропонується три окремі завдання для цих трьох ділянок. Їх можна розглядати або окремо, або комплексно, з концептуальним пов'язанням двох чи трьох цих ділянок в одне ціле.

Мовами конкурсу є українська та англійська. Всі підписи на планшетах, анотація проекту виконується двома мовами – українською і англійською або лише англійською.

Реєстраційний внесок за участь у конкурсі не стягується.

Перша премія	3000 євро
Друга премія	2000 євро
Третя премія	1000 євро

Передбачається вручення спеціальних відзнак.

Матеріали конкурсу у 2011 році будуть опубліковані у спеціальній брошурі.

Процедура конкурсу анонімна і проводиться у спосіб, що унеможливорює ідентифікацію конкурсних праць до закінчення їх розгляду та оцінки членами журі конкурсу.

Конкурсні проекти надсилаються організатору конкурсу у заклеєних пакетах. У пакеті може бути лише один конкурсний проект, який складається з планшетів креслень, і заклеєний непрозорий конверт з надписом "КАРТКА", який кріпиться з тильної сторони першого планшета, а також CD-диск з матеріалами конкурсного проекту.

У правому верхньому куті кожного планшета міститься шестизначний ідентифікаційний номер (девіз), який вписується друкованим способом і повинен займати поле 3 см x 9 см. У лівому верхньому куті кожного планшета наноситься порядковий номер планшета.

Заклеєний конверт з надписом "КАРТКА" повинен вміщати:

- Ідентифікаційну картку учасника конкурсу (додаток 1 у «Файловому архіві»),
- Зобов'язання учасника конкурсу виконувати правила конкурсу (додаток 2 у «Файловому архіві»)
- Підтвердження учасника конкурсу про дотримання авторських прав (додаток 3 у «Файловому архіві»).

У разі виявлення у матеріалах конкурсного проекту даних, що торкаються назви або адреси автора виконаної конкурсної роботи, такий проектант знімається з конкурсу. При надсиланні проектів поштою, вказана на пакеті адреса відправника на повинна співпадати з адресою одержувача проектів:

Центр міської історії Центрально-Східної Європи
Вулиця Акад. Богомольця, 6, м. Львів, Україна, 79005

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м.Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

ПОДАННЯ КОНКУРСНИХ ПРОЕКТІВ

При поданні конкурсного проекту повинні бути надані наступні матеріали:

- 2-3 планшети (рекомендована кількість) розміром 70x100см.

На планшетах повинні бути представлені наступні креслення:

Генплан території М 1:500

Розріз-розгортка проектованої території М 1:100

Візуалізація (аксонометрія, видові перспективи); показ матеріалів виконання основних поверхонь (колажі матеріалів), спеціальних елементів (деталей) у вільному форматі

Один детальний перетин, який показував би виконання, матеріал у зближенні 1:100 – 1:200

Графічне пояснення концепції разом з пропозицією її інтеграції у існуючий міський контекст.

- Описова частина, не більше 2 сторінок формату А4 (нанесена на планшетах або окремо)
- Орієнтовний кошторис, який включає розрахунок коштів для реалізації всього проекту (формат А4)
- Ідентифікаційна картка учасника конкурсу, зобов'язання учасника конкурсу виконувати правила конкурсу, підтвердження учасника конкурсу про дотримання авторських прав (див. Анонімність).
- Зменшена версія планшетів у форматі А3 (42см x 29,7см)
- CD/DVD диск з матеріалами конкурсного проекту у форматі pdf. (Текстові частини – у форматі MS word(.doc))
- Перелік усіх поданих до конкурсу матеріалів проекту.

Авторські права залишаються за автором проекту. Проте всі подані проекти стануть власністю Львівської міської ради, яка матиме право публікувати увесь матеріал або його частини. Надіслані матеріали не повертаються авторам.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м.Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПРОЕКТІВ / СКЛАД ЖУРІ КОНКУРСУ

- Відповідність меті та завданню конкурсу, основним вимогам до проектів.
- Образно-пластичне та просторове вирішення, композиція і символіка повинні у повній мірі враховувати історичне минуле території.
- Цілісність та якість дизайну, його інтегрованість в оточуючий міський простір.
- Виразність силуету та відповідність просторової композиції містобудівному та природному контексту ділянки проектування.
- Співвідношення вартості та якості проекту.

Оксана Бойко (Україна, м.Львів), історик архітектури, науковий працівник ДП "Український регіональний спеціалізований науково-реставраційний інститут "Укрзахідпроектреставрація", автор монографії "Синагоги Львова" (2008).

Інго Андреас Вольф (Німеччина, м.Ляйпциг), архітектор, урбаніст, професор Технічного університету у Ляйпцигу.

Рут Грубер (США, Італія), журналіст, автор численних публікацій про єврейську спадщину у Європі, співзасновниця та асоційований директор Центру вивчення єврейської спадщини (США, м.Сиракузе, штат Нью-Йорк).

Йосиф Зісельс (Україна, м.Київ), голова Генеральної Ради Євро-Азійського Єврейського Конгресу, голова Асоціації єврейських організацій та общин України, виконавчий віце-президент Конгресу національних громад України, кавалер ордена "За заслуги" III ступеня.

Василь Косів (Україна, м.Львів), заступник Львівського міського голови з гуманітарних питань, завідувач кафедри графічного дизайну Львівської національної академії мистецтв.

Сергій Кравцов (Ізраїль, м.Єрусалим), архітектор, науковий працівник Центру єврейського мистецтва Гебрайського університету у Єрусалимі.

Юрій Криворучко (Україна, м.Львів), начальник управління архітектури департаменту містобудування Львівської міської ради, головний архітектор міста, професор, завідувач кафедри містобудування Національного університету "Львівська політехніка".

Карл Фінгерхут (Швейцарія), архітектор, дизайнер, урбаніст, головний урбаніст у Базелі у 1979-1992 роках, професор міського дизайну Технічного університету у Дармштадті, радник у питаннях містопланування міст Бремену, Фердкірха, Зальцбурга, Галле, Карлсруе, Кьольна, Гайдельберга, Регенсбурга.

Богдан Черкес (Україна, м.Львів), архітектор, професор, директор Інституту архітектури Національного університету "Львівська політехніка".

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

В – ПІДКОНКУРС "МЕМОРІАЛЬНИЙ ПАРК "БЕСОЙЛЕМ – ДІМ ВІЧНОСТІ"

ТЕРИТОРІЯ

Територія підконкурсу – незабудована частина колишнього єврейського кладовища, обмежена будівлею пологового стаціонару комунальної 3-ї міської клінічної лікарні на вул.Я.Раппапорта (з півдня), вул.Клепарівською, огорожею Краківського ринку (на північній стороні парку) та забудовою вул.Базарної (зі сходу). Парк безпосередньо з'єднаний з приміщенням пологового стаціонару.

Більша частина проектної території є територією історичного єврейського цвинтаря, знищеного у час війни. Частина територій, яка безпосередньо прилягає до будівлі лікарні була колись лікарняним сквером (*ogród szpitalny* – польською мовою).

* Для назви Меморіального парку використано назву "Бесойлем", що у перекладі означає "Дім вічності". Ця назва взята з опрацювань Маєра Балабана та є формою, яка жила у цьому регіоні та сформувалася у тогочасному івриті під впливом ідишу. Така характерна вимова збережена у назві.

ЗАВДАННЯ

- Належним чином впорядкувати територію.
- Увічнити пам'ять євреїв-львів'ян, що поховані на історичному некрополі.
- Підкреслити історичну багатоетнічність Львова.
- Ознакувати втрачену історичну спадщину єврейського народу.
- Показати наслідки Голокосту у знищенні багатокультурності міста та наслідки повоєнного нехтування культурною спадщиною міста.
- Показати історію єврейської громади Львова як частину багатокультурної спадщини міста.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м.Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

ВИМОГИ ДО ПРОЕКТІВ

- Проекти повинні увічнити пам'ять євреїв-львів'ян, що поховані на історичному некрополі, та показати важливе значення цього місця у міській історії.
- Меморіальний парк має стати місцем, де львів'яни та гості міста можуть вшанувати єврейську історію та спадщину. Проект повинен відображати знищення цвинтарів нацистами як частину Голокосту.
- Меморіальний парк, хоч і розташовуватиметься лише на частині території цвинтаря, має вшанувати пам'ять про весь старий єврейський цвинтар, про його історію, про визначних постатей, там похованих, а також про єврейську громаду загалом.
- На території, що пропонується для організації парку, ймовірна наявність поховань, надгробки яких у більшості знищені. Проект не повинен передбачати перезахоронення та проведення значних земляних робіт.
 - Передбачається, що 18 мацев з тих багатьох, які у минулому були зрізані та складені на території, прилеглий до лікарні, а також використані для пішохідних зон та мощення вулиць міста, будуть викопані і переміщені на територію парку. Тому проект має передбачити можливість використання цих мацев та їх інтеграцію у концепцію Меморіального парку. (Детальніше – у додатку)
- Територію необхідно вирішити за принципом ландшафтного комплексу. Територія повинна мати один або кілька входів та бути огороженою, однак при цьому бути загальнодоступним місцем для специфічного "тихого" відпочинку. Парк має бути відкритим протягом дня і закриватися на ніч.
- Проект має передбачити змішане використання його працівниками лікарні, пацієнтами та мешканцями ділянки. Важливо зазначити, що зараз територія активно використовується як зелена відпочинкова зона як пацієнтами лікарні так і мешканцями довколишніх вулиць. Цю функцію треба зберегти та відобразити у проектах
- Територія з півдня та заходу обмежена відповідно по вулиці Раппапорта та Клепарівській історичною цегляною стіною, яку потрібно зберегти. Металева огорожа, яка відділяє з півночі територію парку від ринку, повинна бути замінена. Зі східної сторони, територія парку межує з ділянкою, на якій розташовані елементи технічної інфраструктури лікарні. Тому зі східної сторони проект має передбачити певне відокремлення від сусідньої ділянки, але не встановлення суцільної огорожі.
- Рекомендовано передбачити вхід на територію парку із західної сторони (з вул.Клепарівської), де вже є ворота (ворота – у цегляній стіні, вхід зараз практично не використовується). Детальніше – див. фотографії 45-48 та відповідну схему у «Сучасних картах» у Фотогалереї.
- Проект повинен передбачити максимальне збереження існуючих зелених насаджень (більше 30 см у діаметрі). Подеревна зйомка території додається.
- Проект повинен передбачити доступ до існуючих каналізаційних мереж, у разі такої необхідності, та враховувати наявність й експлуатацію об'єктів електромережі.
- Проект має відображати два основні завдання – показувати історичне минуле цього місця за допомогою архітектурних, ландшафтних та дизайнерських рішень, а також функціонально інтегрувати це місце у сучасний контекст і сприяти покращанню життя у місті. Проект повинен забезпечити зручну доступність всіх елементів парку для людей з фізичними обмеженнями.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м.Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

С – ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

ІСТОРІЯ ТЕРИТОРІЇ

БЕСОЙЛЕМ (колишнє єврейське кладовище)

Перша згадка про цвинтар (*besojlem* – на івриті, *kirkut* – польською мовою) у міських актах датується 27 травня 1414 року. Після неодноразових купівель приватних ділянок його територія у XVII столітті досягла розмірів у межах сучасних вулиць Я.Раппапорта, Базарної, Броварної та Клепарівської. Цвинтар довгі роки залишався спільним для обох єврейських общин: передміської, заснованої ще у княжі часи, і міської, закладеної після розбудови нового міста за часів польського короля Казимира III. Припускають, що його також використовувала караїмська громада Львова. Вигляд цвинтаря майже не змінювався аж до Другої світової війни. За 500-річну історію існування тут, згідно з оцінкою фахівців, на території близько 3 гектарів поховано від 25 до 30 тисяч осіб. Старе єврейське кладовище було одним з найдавніших і найбільш цінним в Європі.

Поховання на кладовищі офіційно закрито 22 серпня 1855 року. У 1925 році львівський равин доктор Леві Фройнд з архітектором Йосифом Авіном заснували при Львівській єврейській громаді "Кураторію опіки над єврейськими пам'ятками". Цвинтар знову отримав статус пам'ятки, який ще на початку XX століття надала йому австрійська влада. У 1928 році і 1931 році кураторія провела на ньому відновлювальні роботи, під час яких реставровано передпохоронний зал Бейт Тахара та синагогу Бейт Аламін, а також 532 надгробні камені. Біля цвинтаря функціонував єврейський шпиталь (зараз – пологовий стаціонар), збудований на початку 19 століття (див. ст. 13).

Цвинтар був зруйнований нацистами і це було частиною винищення єврейської громади Львова та її спадщини. Поховання було осквернено та брутально знищено. Спеціальна група, у тім числі з в'язнів Янівського концтабору, була вислана німцями для викопування та розбиття всіх пам'ятників та надгробків, розвалювання стін та ритуальних будівель. Надгробки високої художньої цінності з мармуру були забрані до Німеччини, інші використовувалися для вимощення поверхонь на території табору, дворів у будівлях з німецькими установами та загалом доріг. Після того як гетто було ліквідоване у червні 1943 року, департамент відбудови при львівському "Stadthauptmann" (головному міському начальнику) підготував план дорожньої розв'язки на місці центральної частини старого єврейського цвинтаря (нереалізований).

У радянський час на місці кладовища у 1947 році влаштовано продовольчий ринок "Центральний", відомий у Львові як "Краківський" (перенесено з місця, де ринок існував від середньовіччя). Частина надгробків (мацев) була використана для спорудження огорожі ринку. Починаючи з 1990-х років відбувається вивчення та документація єврейських цвинтарів у Львові та регіоні. Група надгробків була знайдена під час розкопок на подвір'ї перед руїнами синагоги "Турей Захав" ("Золота Роза"). На це подвір'я у 2009 році перевезено групу надгробків з вул.Барвінок.

Практично єдиним місцем, що залишилося від старого єврейського цвинтаря і яке не зайняте торгівельними спорудами, є сквер у подвір'ї пологового стаціонару комунальної 3-ї міської клінічної лікарні, на якому за результатами конкурсу має постати Меморіальний парк "Бесойлем – Дім вічності", який також стане пам'яттю про сотні єврейських кладовищ у Галичині, знищених під час війни та забутих у повоєнний час.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

Колишній єврейський шпиталь

Перша згадка про єврейський шпиталь у Львові відноситься до 1604 р., коли син фундатора синагоги "Золота Роза" Ісака Нахмановича Мордехай Ісакович купив ділянку землі біля батьківського будинку на Жидівській вулиці (тепер вул. І. Федорова, №29), а побудований, чи відремонтований ним будинок передав громаді під шпиталь. Пізніше шпиталь знаходився біля арсеналу і складався з двох споруд. В 1804 р. відкривається новий шпиталь в південно-східній частині давнього єврейського цвинтаря. Першим лікарем цього шпиталю був Фердинанд Штехер фон Зебеніц, а опікуном Ісак Варингер. Будинок цього шпиталю проіснував до 1899 р.

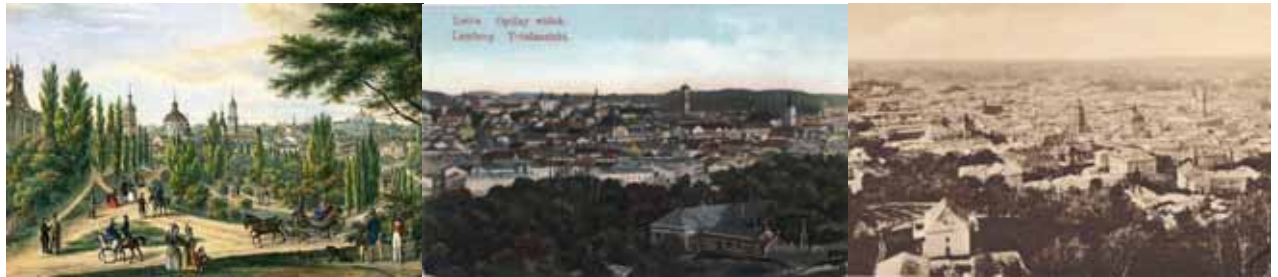
Додатковою будівлею до старого шпиталю Ісака Варингера був "Дім старців" єврейської громади, який почали будувати в 1880 р. за проектом Якуба Строха. В 1887 р. за проектом архітектора Мауріція Зільберштейна "Дім старців" подовжується ще на три вікна на північ. Подальше розширення фасаду відбулось в 1894 р. В 1914 р. за проектом архітектора Фердинанда Кеслера над середньою частиною "Дому старців" надбудовується другий поверх, в якому відкривають відділення для жінок, а в 1938 р. за проектом архітектора Ігнація Корнхабера зводиться другий поверх над крилом будинку, що повстав в 1894 р. В 1899 р. за проектом архітектора Макловського на місці старого шпиталю починається будівництво нового головного корпусу, який зводиться коштом відомого львівського банкіра Мауріція Лазаруса. Будинок цей було збудовано в нео-мавританському стилі. Біля правого різаліту головного корпусу, в глиб двору, в 1901 р. за проектом архітектора І. Левинського добудовується одноповерхова будівля на 5 вікон в ширину для шпитальної кухні.

У 1902 р. перед фасадом головного корпусу зводиться кам'яна огорожа висотою в 3 метри. В цьому ж році в глибині подвір'я зводиться пральня. В 1903 р. на місці старого передпоховального приміщення (з 1849 р). зводиться новий морг. В 1912 р., за проектом архітектора Міхеля Улама і коштом подружжя Софії і Якоба Вайнбергів, біля західного боку головного корпусу зводиться двоповерхова амбулаторія, з'єднана з головним корпусом критим переходом. За проектом Ігнація Корнхабера в 1929 році над будівлею кухні (з 1901 р.) надбудовують другий поверх, в якому облаштовують їдальню.

Ще в лютому 1847 р. подружжя Орнштейн, рабин Якоб та його дружина Сара виділили кошти на побудову поради для матерів і дітей, проте існувала вона не довго. На початку 1930-х років рада знову відкрилася, а в 1934 р. над радою зводиться другий поверх. В 1965 р. будівлю, постраждалу під час війни, розбирають. Частина фасадної стіни поради зберігалась донедавна в якості шпитального паркану. Ворота, що знаходились поблизу поради (4,6 метра завширшки) і колись вели на цвинтар, замурували.

Дирекція шпиталю була надзвичайно впливовою в структурі єврейської громади. В її підпорядкуванні знаходились всі цвинтарі, лазні, будинки, де відбувався ритуальний забій тварин і птиці, а також декілька доходних будинків, зокрема на Бляхарський (Федорова) №27 і на Боїмів (Староєврейська) №№29 і 52. Дирекція шпиталю диспонувала значними коштами, які використовувались також на дотримання санітарної просвіти серед учнів середніх шкіл і незаможного населення. Серед лікарів євр. шпиталю були відомі медичні світила свого часу. Майже третину всіх пацієнтів єврейської лікарні становили християни. Особливо під час першої світової війни, та в роки заворушень і розрухи.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

ІСТОРІЯ МІСТА

1256–1772: Між князівством, королівством та імперією

На 1256 рік припадає перша писемна згадка про Львів. До 1349 року місто належить до східнослов'янського Галицько-Волинського князівства, опісля чотири століття – до Королівства Польського. Від самого початку у Львові селилися люди різних народностей, релігій і мов. У середньовіччі це – поряд з поляками та українцями – передусім німці, вірмени, поляки, євреї, італійці і татари. У 1772 році Прусія, Росія та Австрія поділили між собою великі терени підупалої Польщі. Львів стає столицею новоствореної австрійської коронної землі, названої “Королівство Галичини і Володимирії”.

Львів у “довгому” ХІХ столітті

Розмаїтий етно-конфесійний ландшафт Львова формувався впродовж століть. Станом на 1890 рік населення міста складалося з трьох основних конфесійних груп: римо-католиків (53 %), юдеїв (28 %) та греко-католиків (17 %). Політична модернізація і зумовлені нею виклики націоналізму поставили перед багатьма мешканцями Львова питання вибору своєї мовно-культурної ідентичності. Багато євреїв та українців до різної міри інтегрувалися у польськомовне та німецькомовне середовище. Багато інших розвивали, зміцнювали та підкреслювали свої власні ідентичності, також у взаємному протиставленні. У другій половині ХІХ століття Львів переживає помітне піднесення. До того ж, 1867 рік за Галичиною визнають ширшу – себто de facto польську – автономію. Відчутний рух і у єврейському житті: євреїв зрівнюють у правах з рештою громадян. Водночас у місті активно розвивається українське культурне та соціальне життя.

1914–1918: Перша світова війна

На початку вересня 1914 року Львів займають російські війська. Кількома тижнями пізніше доходить до першого антиєврейського погрому, у якому гинуть понад 40 осіб. У червні 1915 року місто відвойовують солдати австро-угорської армії. Стосунки між різними групами населення у Львові залишаються вельми напруженими. Після краху Габсбурзької імперії у листопаді 1918 року вибухає війна між українцями і поляками. Її долю врешті-решт вирішує польська військова підмога. Єврейське населення, що намагалося зберігати у цьому конфлікті нейтральність, стає жертвою наступного погрому, який несе смерть 72 особам

1919–1939: Міжвоєння

Після Першої світової війни Львів входить до складу Другої Польської Республіки. Місто дещо втрачає своє політичне значення, однак число його мешканців далі зростає. У 1931 році Львів налічує понад 310 тис. осіб: більше ніж половину складають поляки, майже третину – євреї, приблизно 15 % – українці. Польський уряд зупиняє всі спроби встановлення тут української політичної незалежності, перешкоджає кар'єрному зросту українців та не дає розвивати тут українську культуру, а це, своєю чергою, сприяє радикалізації українського національного руху. У другій половині 30-х років у польському суспільстві, хоч і не рівномірно та все ж помітно зростають антисемітські настрої. Львів стає свідком антисемітської пропаганди та сутичок. Та, попри всі національні напруги, Львів іще раз переживає період надзвичай плідного взаємозбагачення різних культур і наукових дисциплін.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

1939-1941: Приєднання до Радянського Союзу

Відповідно до положень таємного додаткового протоколу до пакту Гітлера-Сталіна від серпня 1939 року східна частина Польщі відходить до Радянського Союзу. Восени 1939 року сотні тисяч біженців з зони німецької окупації у західній та центральній Польщі прямують або безпосередньо до Львова, або транзитом через місто, у тому числі близько 40 000 євреїв. Після вторгнення радянського війська до Львова арешти і депортації, зокрема спрямовані проти біженців, здійснювані НКВД, стають звичною справою. Цивільний устрій, господарська та освітня система зазнають докорінної перебудови, громадянське суспільство жорстко придушується, релігійне життя зазнає масових переслідувань, а війна у поєднанні з радянськими експропріаціями призводять до тотального збідніння. Останні дні радянської окупації позначені вбивством тисяч в'язнів.

1941-1944: Львів під пануванням нацистів

Наприкінці червня 1941 року німецький Вермахт окупує Галичину і Львів. У масовому погромі на самому початку німецької окупації гинуть тисячі євреїв. У місті засновано велике гетто, а також Янівський концентраційний табір, найбільший табір праці та смерті на теренах всієї колишньої східної Галичини. Зі 160 тис. євреїв, що перебувають у Львові під час захоплення міста влітку 1941 року, вже приблизно 80 % вбито до кінця 1942 року. До листопада 1943 року знищено практично всіх євреїв. Знищення відбувалося або у місті та прилеглих територіях або у таборах смерті, як-от Белжець, куди євреїв депортували. Після входження радянських військ наприкінці липня 1944 року зареєстровано лише близько 800 львівських євреїв, яким вдалося вижити. За незначними винятками, синагоги та будинки єврейської громади були знищені.

1944–1946: Вигнання, депортації та зміна населення

Після 1944 року структура львівського населення зазнає докорінних змін. До липня 1946 року з міста примусово вивозять близько 125 тис. польських мешканців. Багато з них селять у – часто сильно зруйнованих – силезьких містах, як-от Вроцлав і Гливиці, що тепер входять до складу Польщі. Місцеве українське населення потерпає від заслань до Сибіру. До Львова ж перебираються передусім українські селяни з сусідніх місцевостей, але також східні українці, росіяни і євреї з усього Радянського Союзу.

1947 - 2010 роки: Від СРСР до України

Під радянським керівництвом Львів у 1950-1960-х роках поступово перетворюється на промислове місто з багатьма новими виробництвами і житловими мікрорайонами. Населення сягає близько 750 тис. осіб. Водночас, Львів має репутацію політично нестабільного міста з "західним" впливом і центру українського націоналізму. У 1980-х роках тут постає новий рух за незалежну демократичну Україну.

У 1991 році Україна здобуває державну незалежність та стає на шлях демократичного розвитку. Відкриття кордонів спричиняє до нової хвилі еміграції, особливо серед російськомовних євреїв Львова.

Пізньої осені 2004 року Львів і львів'яни відіграють важливу роль у "Помаранчевій революції" – мирному народному опору проти фальсифікації виборів і корупції. У Львові жваво розвивається туризм і місто шукає свій образ та своє місце у регіоні і світі.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

ЄВРЕЙСЬКА ІСТОРІЯ ТА СПАДЩИНА ЛЬВОВА

Вважається, що євреї жили у Львові від часу заснування міста у середині XIII сторіччя. Тут єврейська громада розбудовувала своє релігійне, культурне та економічне життя. Ознакою повноцінного культурно-релігійного життя була діяльність видатних рабинів. Особливо у XVII сторіччі Львів був світової слави центром для дослідження галахи. У Львові служили два визначні рабини XVII сторіччя. Давид бен Шмуель Галеві Сеґал (Таз, 1586–1667), автор твору «Турейзагав» – коментаря до кодексу «Шулхан арух», жив тут після кількох переїздів до самої смерті. У Львові він служив рабином приміської громади, очолював її єшиву та відігравав важливу роль у дискусіях Вааду Чотирьох Земель. Серед його найвидатніших учнів – Шмуель бен Давид (рабин у Гамбурзі та автор «Агалат шіва»), Израель бен Шмуель (рабин Тернополя), і Тазів названий син Ар'є Лейб (рабин та голова єшиви у Бресті; автор збірки респонсів «Ша'аґат Ар'є ве-кол шагал»). Яаков Єгошуа Фалк (1680–1756), автор «Пене Єгошуа», був головним рабином Львова у 1717-1731 рр. Він був одним із найбільших талмудистів свого часу, і його книга коментарів та доповнень до Талмуду «Пене Єгошуа» належить до класики періоду Ахароніма і сьогодні є важливою працею для вивчення Талмуду.

Австрійський період приніс для єврейської громади, як і для міста в цілому, ряд реформ під керівництвом монархів Марії-Терезії та Йосифа II. Єврейське життя врегульовували «Judenordnung» (1776) і згодом «Toleranzpatent» (1789). На місці традиційного громадського врядування єврейською громадою – тепер відомою як Kultusgemeinde — управляла рада із семи членів. 1782 р. відкрилася перша єврейська німецькомовна школа для хлопчиків, а 1790 р. існувало вже чотири школи для хлопчиків і одна для дівчаток.

Львів став також одним із центрів Гаскалі. Серед її прихильників (маскилім) – Герц Гомберг та шкільні вчителі. Гомберг був урядовим попечителем німецько-єврейської шкільної системи у Галичині впродовж 1787-1806 рр. Як перший єврей в Австрійській імперії, який повністю пройшов офіційну перевірку у Віденському університеті, він повністю схвалював політику примусового просвітництва євреїв та був серед перших, хто встановив співпрацю між маскилами та абсолютистськими урядами Східної Європи. У наступні десятиріччя чисельність маскилім зростала та включала Єгуду Лейб Мізеса, Бін'яміна Цеві Хоткіса, Ісака Ертера й Соломона Єгуду Рапопорта.

Водночас у Львові закріпився хасидизм. Сюди у кінці XVIII сторіччя його приніс рабин Цві Гірш Розанес. У перші десятиріччя XIX сторіччя Львів перетворився у поле боротьби між маскилім та хасидськими громадами. Тут було дві єврейські друкарні, а Львів став центром видання книг і для хасидів, і для маскилів. Упродовж 1820-1830-х рр. кількість хасидських мін'янів зростала, і 1840 р. заснували синагогу, яка згодом стала оплотом хасидської династії Белз. Одним з найвидатнішим рабинів-міснагідів був Яків Мешулам Орнштейн, який вважався провідним авторитетом галахи у свій час. Він написав «Єшуот Яаков» – коментар до кодексу «Шулхан арух». До середини XIX сторіччя у Львові утворилося добре сформоване середовище інтелігенції. 1844 р. засновано прогресивну синагогу Темпель, а рабина Авраама Кона запросили бути проповідником і вчителем релігії. Таке різноманіття, часто із елементами напруження, перетворило Львів на важливий центр єврейського життя.

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

У кінці XIX сторіччя Львів славився єврейськими інтелігентами, особливо істориками, які докладали чимало зусиль для вивчення єврейських традицій та історії. Тут можна назвати Натана Дембіцера, Соломона Бубера, автора першої книги з історії львівської громади Єхезкеля Каро та першого професійного історика польського єврейства Майєра Балабана. Після емансипації євреїв згідно з австрійською конституцією 1867 р. утворилося багато політичних і громадських організацій із найрізноманітнішими політичними програмами від ліберального товариства Шомер Ізраель до ортодоксального Махзікей га-Дас та пропольського Аґудас Ахім, а з 1880-х рр. розвинулися сіоністичний та соціалістичний рухи. Багато єврейських організацій, заснованих близько 1900 р., свідчать про атмосферу відродження: школи, театри та лікарняні комплекси.

Упродовж багатьох сторіч Львів був важливим центром медицини й фармації. У XIX сторіччя єврейські лікарі зробили значний внесок у дослідження, викладання й практику медицини. Лікар і філософ Яків Раппапорт, піонер єврейського просвітництва, безкоштовно лікував бідних. А Моріц Раппапорт, головний терапевт єврейської лікарні, був ще й письменником, перекладачем, театральним критиком і міським радником. Він часто виконував роль посередника між польською, німецькою та єврейською культурою. Традиція поєднувати медицину із суспільним призначенням продовжувалася і в XX ст., коли говоримо про славні постаті – Луцію Фрей-Готтесман і Людвіка Флека.

Початок XX сторіччя провів атмосферу перемін серед молодих письменників Східної Європи: вони шукали нову єврейську ідентичність через модерну їдиш-мовну літературу. Перша група неоромантиків, які писали мовою їдиш, оформилася у Львові 1910 р. і включала Авраама Моше Фукса та Захарію Берґнера, також відомого як Мелех Равіч. Еміграція та міграція породила світову мережу їдиш-мовного письменства.

Близько 1930 р. друга, молодша група у Львові намагалася стати посередником між авангардним мистецтвом та культурою їдишу. В 1929 р. Рахель Ауербах, Дебора Вогель і Рахель Корн заснували часопис «Zushtajer» ("Дар"), закладаючи основу для експериментальної їдишомовної літератури. Міжвоєнні роки принесли також авангард і у візуальне мистецтво. Групу «Артес» заснували молоді художники Львова 1929 р. Багато з них навчалося у Парижі у таких митців як Фернан Леже й чимало мандрували Європою. Їхні роботи охоплювали усі відмінні течії, які входили до сучасного мистецтва. Вони часто співпрацювали із авангардними музикантами й письменниками та організовували виставки у Варшаві, Кракові, Лодзі та Львові. Серед її членів були Отто Ган, Олександр Рімер, Марґіт Райх-Сельська, Генрик Стренг, до них долучився український художник Роман Сельський. Інші видатні митці-львів'яни були Зигмунт Бірер, Ерно Ерб, Максиміліан Фоєрінг, Артур Кляр, Фредерик Кляйнман, Еміль Кунке, Мартин Кіц, Генрик Ланґерман, Людвик Лілле, Генрик Мунд, Бруно Шульц, Мойсей Псахіс і Вільгельм Вахтель.

З середини XIX сторіччя львівськими євреї прославилися як видатні залізничні інженери, а з початку XX сторіччя – як міські інженери й архітектори. Архітектурне обличчя міста творили талановиті архітектори й будівничі Йосиф Авін, Фердинанд Каслер, Максиміліан Когут, Альберт Корнблют, Генрик Орлеан, Леопольд Райс, Соломон Рімер, Зигмунт Шпербер, Артур Шталь, Міхал Улям та ін.

Це яскраве, різноманітне та багате суспільно-культурне життя єврейської громади безсердечно припинив Голокост.

***Цей історичний огляд ґрунтується на матеріалах про Львів із Енциклопедії євреїв у Східній Європі Інституту YIVO (автор Рейчел Манекін) та виставки «Wo ist Lemberg?», яку підготував «Neue Synagogue-Centrum Judaicum» і представив 2008 р. у Центрі міської історії у Львові. Редакція Сергія Кравцова та Йосипа Гельстона**

Міжнародний відкритий конкурс архітектурних, дизайнерських та ландшафтних проектів
для впорядкування місць, пов'язаних з єврейською історією у м. Львові / Підконкурс "Меморіальний парк "Бесойлем – дім вічності"

КОНСУЛЬТАНТИ

Тарік Сиріл Амар (загальна консультація, історична довідка про історію Львова)
Оксана Бойко (історична довідка про єврейську історію та спадщину Львова)
Мар'яна Борик (візуальні матеріали, обробка)
Ленка Войтова (візуальні матеріали, обробка)
Софія Дяк (історичні матеріали, розробка ідеї та структури конкурсу)
Йосиф Гельстон (історична довідка про старий єврейський цвинтар, про єврейський шпиталь у Львові, про єврейську дільницю у Львові та єврейську історію та спадщину Львова)
Іріс Гляйхманн (розробка ідеї та структури конкурсу)
Бен Керн (консультації з розробка ідеї та структури конкурсу)
Василь Косів (розробка ідеї та структури конкурсу)
Ірина Котлобулатова (історичні візуальні матеріали)
Сергій Кравцов (історична довідка про єврейську дільницю у Львові та єврейську історію та спадщину Львова)
Юрій Криворучко (сучасні карти)
Ілля Левін (сучасні фотографії)
Михайло Мороз (розробка ідеї та структури конкурсу)
Олександр Новицький (сучасні фотографії)
Лілія Онищенко-Швець (історична довідка, розробка ідеї та структури конкурсу)
Сергій Терещенко (історичні візуальні матеріали, історичні карти)
Христина Харчук (історична довідка про старий єврейський цвинтар)

ДЖЕРЕЛА

ЦДАВОВУ, ф.4686, о.2, с.179, л.129
 AGZ, t.V, Lwow, 1875, str. 105, akt LXXXIII
 ДАЛО – Державний архів Львівської області, колекція карт
 ДАЛО, ф. 2, о. 1, с. 3061, 3062, 3064, 3065, 3069, 3070
 ДАЛО, ф. 2, о. 3, с.1067
 ЦДІА у Львові – колекція карт
 Majer Bałaban "Żydzi lwowscy na przełomie XVI i XVII-go wieku", Lwów, 1906
 Majer Bałaban "Dzielnica żydowska jej dzieje i zabytki, Lwów, 1909
 Majer Bałaban „Zabytki Historyczne Żydów w Polsce” (Warszawa, 1929)
 Оксана Бойко «Синагоги Львова» (Львів, 2008)
 А. Czolowski, "Pomniki dziejowe Lwowa z archiwum miasta", 1414-1426", Lwow, 1905, t. III
 А. Czolowski, "Pomniki dziejowe Lwowa z archiwum miasta", t. I, "Najstarsza księga miejska: 1382-1389", Lwow, 1892
 Jakób Schall "Przywódnik po zabytkach żydowskich m. Lwowa, Lwów, 1935
United States Holocaust Memorial Museum Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933-1945, Indiana University Press, 2009
 YIVO Encyclopedia

<http://www.ushmm.org>

<http://www.holocaustresearchproject.org>

<http://www.lvivcenter.org>

<http://www.yivoencyclopedia.org>